

Η Πρώτη Ελληνική
«Αφροδισιολογία», Βιέννη 1794

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΚΑΡΑΜΠΕΡΟΠΟΥΛΟΣ
ΔΙΔΑΚΤΩΡ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΗΣ ΙΑΤΡΙΚΗΣ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ

Η Πρώτη Ελληνική
«Αφροδισιολογία», Βιέννη 1794

ΑΘΗΝΑ 2006

Δημήτριος Καραμπερόπουλος
Διδάκτωρ Ιστορίας της Ιατρικής
Μιλτιάδου 3, 145 62 Κηφισιά - Αθήνα
Τηλ.-Φαξ: 210 8011066
e-mail: karamber@otenet.gr
www.karaberopoulos.gr

Αναδημοσιεύεται με προσθήκες από το περιοδικό *Αρεταίος*, τεύχος 22, Οκτ.-
Δεκ. 2002, σελ. 249-252.

Η έρευνα των ελληνικών ιατρικών βιβλίων του 18ου αιώνας και της προεπαναστατικής εποχής για τη σεξουαλικά μεταδιδόμενη νόσο «γαλλικόν πάθος» ή «μαλαφράντζα», όπως αποκαλούνταν τότε η σύφιλη, έδειξε ότι συστηματικά περιγράφεται και παρουσιάζεται στο βιβλίο με τίτλο *Ερμηνεία περί του πώς πρέπει να θεραπεύεται το γαλλικόν πάθος, ήγουν η μαλαφράντζα*¹, που εκδόθηκε στη Βιέννη το 1794.

Συγγραφέας του βιβλίου είναι ο ιατρός Ιωάννης Νικολίδης, ο οποίος σπούδασε στην Βιέννη, όπως έχει διαπιστώσει η έρευνά² μας στα Αρχεία του Πανεπιστημίου της Βιέννης, όπου στον Κατάλογο των Διδασκτόρων του Πανεπιστημίου της αναφέρεται η ημερομηνία γεννήσεως του, 25 Μαρτίου 1745, καθώς και η καταγωγή του, η Γράμμιστα της Μακεδονίας, που τώρα βρίσκεται στο Νομό Καποριάς. Η καταγωγή του επίσης μνημονεύεται και στη διδακτορική του διατριβή, που εκδόθηκε στη Βιέννη το 1780 με τίτλο «*Disseratio Inauguralis Physlologico-Medica Sistens Pyogoniniam quam annuente inclyta facultate Medica...Joannes Nicolides, Macedo Grammostensis*»³. Τονίζεται, ότι στη διατριβή του αυτή ο Νικολίδης παραθέτει κείμενα στα ελληνικά, με αντίστοιχη μετάφραση στα λατινικά, του Ιπποκράτους, του Γαληνού και του Αρεταίου. Ακόμη για τον ιατρό Νικολίδη σημειώνουμε, ότι του απονεμήθηκε ο τίτλος του ευγενούς από τον αυτοκράτορα της Αυστρίας, όπως σχετικώς γράφει η «*Εφημερίς*»⁴ των αδελφών Πούλιου στις 30 Μαΐου 1791. Επίσης βρίσκουμε τον Νικολίδη συνδρομητή στο βιβλίο του Δημητρίου Δάρβαρη *Εγκυκλοπαίδεια απλοελληνική*, Βιέννη 1829⁵.

1. Γ. Λαδά και Δ. Χατζηδήμου, *Ελληνική Βιβλιογραφία των ετών 1791-1795*, Αθήνα 1970, αρ. 164, σελ. 289-297. Δημ. Καραμπερόπουλου, *Η ιατρική ευρωπαϊκή γνώση στον ελληνικό χώρο 1746-1821*, Βιβλιοθήκη Ιστορίας της Ιατρικής, αρ. 1, Αθήνα 2003, σελ. 74-76.
2. Δημ. Καραμπερόπουλου, «Ιωάννης Νικολίδης και Anton Stoerck. Ταύτιση κειμένου του βιβλίου “Ερμηνεία περί του πώς πρέπει να θεραπεύεται το γαλλικόν πάθος, ήγουν η μαλαφράντζα”, Βιέννη 1794», τόμος Πρακτικών του Πανελληνίου Συνεδρίου *Νεοελληνικός Διαφωτισμός. Απόπειρα μιας νέας ερευνητικής συγκομιδής*, Κοζάνη 1999, σελ. 119-141.
3. E. Legrand, *Bibliographie Hellénique*, 18ου αι., τόμ. II, αρ. 955. Αντίτυπο της διατριβής βρίσκεται στην Αίθουσα Σπανίων Βιβλίων της Βιβλιοθήκης της Βουλής των Ελλήνων.
4. *Εφημερίς*, Βιέννη έτος 1791. Ανασυγκρότηση της σειράς σε φωτοτυπική επανέκδοση από το Κέντρο Ερευνας του Μεσαιωνικού και Νέου Ελληνισμού της Ακαδημίας Αθηνών, επιμέλεια Λεάνδρου Βρανούση, Αθήνα 1995, σελ. 201.
5. Δ. Γκίνη και Β. Μέξα, *Ελληνική Βιβλιογραφία*, 1800-1863, τόμ. I, 1800-1839, Αθήνα 1939, αρ. 1848, σελ. 280.

Στη δεύτερη σελίδα του βιβλίου ο Νικολίδης παραθέτει το οικόσημο της ευγενείας του, που του δόθηκε από τον αυτοκράτορα της Αυστρίας Λεοπόλδο τον Β'. Στο βάθρο του οικουήμου είναι γραμμένο εκτός από το όνομα του και τα αρχικά «Ε.Ι.Ρ.Ι.Δ.Ι.» που σημαίνουν «*Ευγενής του Ιμπερίου Ρωμάνων Ιατροφιλοσόφων και Διδάσκαλος της Ιατρικής*». Στην τέταρτη σελίδα παρατίθεται ένα κείμενο του Ιπποκράτους από το «*Περί παθών*»¹, που αποδίδεται και στα νεοελληνικά για να γίνει κατανοητό από τους αναγνώστες του, στοιχείο κι αυτό της διαφωτιστικής προσπάθειας του να παρουσιάζονται τα αρχαία ιατρικά κείμενα στην καθομιλουμένη απλή γλώσσα. Σημειώνουμε ότι τα αρχαία κείμενα που αναγράφονται στα ιατρικά βιβλία της εποχής σπάνια αποδίδονται στην απλή γλώσσα, όπως στην περίπτωση του Νικολίδη.

Στην πέμπτη σελίδα είναι η αφιέρωση του βιβλίου: «*Αφιερωμένον εις το περικλεές γένος των Ρωμαίων προς κοινήν ωφέλειαν*». Σημειώνουμε ότι ο Νικολίδης χρησιμοποιεί τον όρο «Ρωμαίοι» αντί του όρου «Έλληνες»⁶ που συνήθως οι συγγραφείς αναγράφουν στα βιβλία τους. Στην έκτη σελίδα ο Νικολίδης παραθέτει μια χαρακτηριστική φράση για την αύξηση και διάδοση της αφροdisίου νόσου: «*Ο ποντανισμός διαδίδει την μαλαφράντζα και ο τζαρλατανισμός την αυξάνει*».

Από τη σελίδα 7-48 καταχωρίζεται το «*Προοίμιον*» της έκδοσης με ιδιαίτερη σελιδαρίθμηση. Γίνεται αναφορά στην ιστορία της νόσου, σελ. 7-20, την εμφάνισή της και την ονοματολογία της. Χαρακτηριστικά αναγράφεται: «*Τότε (δηλ. στις αρχές του 16ου αι.) αυτή η αρρωστία, ώντας ακόμη νέα και αγνώριστη, δεν είχε κανένα όνομα κύριον, αμή κάθε Έθνος την ονόμαζε με το όνομα του τόπου ή του έθνους από το οποίον την έλαβεν. Όθεν οι Φραντζέζοι, επειδή και την έλαβον τότε από τους Νεαπολιτάνους, την ονόμαζαν πάθος νεαπολιτάνικον... Οι Ιταλοί όμως θαρρούντες ότι τους την έφεραν οι Φραντζέζοι, την ονόμαζαν πάθος φραντζέζικον, ήγουν μαλφραντζέζε, όθεν προέρχεται και το ρωμαίικον όνομα μαλαφράντζα*». Σημειώνουμε ότι η ιστορία της μαλαφράντζας αναφέρεται στην Ιστορία της ιατρικής του Κοραή, που μετέφρασε από την αγγλική στη γαλλική γλώσσα το 1798, καθώς και του Σεργίου Ιωάννου, *Πραγματείας Ιατρικής*, του 1818, στο οποίο ίσως για πρώτη φορά σε ελληνικό βιβλίο απαντάται ο όρος «*συφιλίτις νόσος*»⁷. Σημειώνουμε ότι ο όρος «*σύφιλις*» χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά το 1530 από τον Φρακαστόρο (Hieronymi Fracastoro, 1484-1553), στο ποίημα του «*Syphilis siuive morbus gallicus*» (*Σύφιλις ή γαλλική νόσος*)⁸.

6. Σχετικά βλ. Δημ. Καραμπερόπουλου, «*Ιωάννης Νικολίδης και Anton Stoerck...*», ό. π., σελ. 131, υποσημ. 36.

7. Αδαμαντίου Κοραή, *Esquisse d'une Histoire de la Medecine et de la Chirurgie*, Παρίσι 1798, Πρόλογος. Σεργίου Ιωάννου, *Πραγματείας ιατρικής*, Κωνσταντινούπολις 1818, σελ. 176.

8. F. Carrisson, *An Introduction to the History of Medicine*, επανατύπωση τέταρτης έκδοσης W. E. Saunders Co, Philadelphia and London, 1961, σελ. 233. Arturo Castiglioni, *Ιστορία της ιατρικής*, ελληνική μετάφραση, Αθήνα 1961, τόμ. Ι, σελ. 428-430. Werner Schreiber and Friedrich Karl Mathys, *Infectio. Infectious diseases in the History of Medicine*, Βασιλεία 1987, σελ. 66-68, όπου καταχωρίζονται και σελίδες του ποιήματος από την έκδοση του 1536.

Η έκδοση του βιβλίου για το γαλλικόν πάθος ή μαλαφράντζα πραγματοποιήθηκε, όπως αναφέρει ο Νικολίδης στο Προοίμιον του, «*Επειδή και είχα βαρεθή από τα πάρα πολλά και σχεδόν καθημερινά παρακαλέματα και εδώ εις Βιένναν και από διάφορα μέρη διά γραμμιάτων τους... ζητούντες χωρίς άλλο από εμέ δια να εκδώσω ένα παρόμοιον βιβλίον εις τα ρωμαίικα προς όφελος της Κοινότητος*». Ένας άλλος λόγος ήταν η ιατρική ευθύνη που ένιωθε για την κατάσταση η οποία επικρατούσε, που οι άρρωστοι έπεφταν στα χέρια τζαρλατάνων, όπως σημειώνει με έμφαση: «*Επειδή και έβλεπα κάθε ημέραν εις την ιατρικήν μου πράξιν, τα όσα κακά ακολουθούν από την μαλαφράντζαν εις τους δυστυχημένους και ταλαίπωρους ανθρώπους και μάλιστα νέους, όπου ή διά κακήν τύχην και γνώσιν... παραδίδονται απλώς και ως έτυχεν εις χέρια τολμηρών και ασυνειδήτων και πομπιωμένων τζαρλατάνων ή λωλών γυναικαρίων, από τους οποίους και σακατεύονται*».

Ακόμη ο Νικολίδης βρίσκει την ευκαιρία και καταφέρεται στους ιατροκαπήλους και τσαρλατάνους, οι οποίοι θα πρέπει να καταπολεμηθούν, όπως τονίζει, με τα ιατρικά διαφωτιστικά βιβλία στα οποία «*πρέπει να εξηγηθούν καταλεπτώς η αρρώστια και αι αιτίαι της, ομοίως και όλα τα κακά, όπου γεννώνται από αυτήν, δια να λάβη ο λαός μίαν εντελεστάτην είδησιν και μίαν σωστήν και καθαράν ιδέαν τούτου του πάθους*». Και κατ' αυτόν τον τρόπο «*να θεατρισθούν οι ψευτιαίς και τα καμώματα των πομπιωμένων τζαρλατάνων, δια να ιξεύρη ο Λαός και να αποφεύγη τα άτακτα και τζαρλατάνικα ιατρικά τους, όπου δίδουν*». Επιπροσθέτως σημειώνουμε, ότι εναντίον των καπήλων της ιατρικής, που αποκαλούνταν «*τζαρλατάνοι, σακουλαραίοι, κυκλοφόροι, νομιζόμενοι ιατροί, ιατροκάπηλοι*», έχουν γράψει ακόμη ο Γεώργιος Ζαβίρας, Ο Γεώργιος Βεντότης, ο Αδαμάντιος Κοραΐς, ο οποίος μάλιστα συμβούλευε τους προεστούς, δημογέροντες και αρχιερείς της Ελλάδος, πως «*αν θέλετε να εξαλείψετε από την Ελλάδα τους ιατροκαπήλους ανάγκη είναι να αυξήσετε δι' ίδιας επιμελείας και δαπάνης τον αριθμόν των αληθινών ιατρών*». Επίσης ο Δημήτριος Γοβδελάς και ο Κων. Καραθεοδωρής⁹.

Ωστόσο ο Νικολίδης παρατηρεί ότι έγραψε το βιβλίο για τη μαλαφράντζα, διότι «*μόνον εις τα ρωμαίικα δεν είχεν εύγη εις το φως έως τώρα κανένα παρόμοιον βιβλίον*»¹⁰. Πράγματι, αυτός ο ισχυρισμός του επιβεβαιώνεται και από την ερευνά μας, διότι μέχρι το 1794 δεν είχε εκδοθεί στα ελληνικά βιβλίο σχετικά μετά αφροδίσια νοσήματα. Ενδιαφέρον έχει να τονίσουμε, ότι ο Νικολίδης¹¹ επισημαίνει πως πρέπει

9. Βλ. Γεώργιο Ζαβίρα, *Ιατρικαί παρανέσεις*, Πέστη 1787, σελ. 2. Γεωργίου Βεντότη, *Νουθεσίαι εις τον λαόν*, τόμ. Β' Βενετία 1780, σελ. 193 κ. εξ. Αδαμαντίου Κοραΐ, *Ιπποκράτους, Το περί αέρον, υδάτων και τόπων*, Παρίσι 1816, Πρόλογος, σελ. νε'. Δημ. Γοβδελά, *Οικονομία πρακτική*, Βιέννη 1816, σελ. 223. Κων. Καραθεοδωρή, *Υγιεινά παραγγέλματα*, Παρίσι 1829, σελ. 149.

10. Ιωάννου Νικολίδη, *Ερμηνεία...*, ό. π., Βιέννη 1794, Προοίμιον, σελ. 23.

11. Ιωάννου Νικολίδη, *Ερμηνεία...*, ό. π., Βιέννη 1794, Προοίμιον, σελ. 46.

οι νέοι και οι νέες να είναι ενημερωμένοι για τη νόσο Μαλαφράντζα, γι' αυτό και συνυπό «να ηξεύρουν και τα παιδιά ότι σέρνεται εις τον κόσμον αυτή η αρρωστία, μάλιστα δε καλόν είναι να ηξεύρουν αυτά και όλους τους τρόπους με τους οποίους πιάνεται η μαλαφράντζα, δια να τους αποφεύγουν και να φυλάγονται, αφού έλθουν εις ηλικίαν οπού μπορούν να την πιάσουν». Η τακτική αυτή παρουσιάζει αναλογία με την ενημέρωση σήμερα των νέων και παιδιών για τη γνώση και προφύλαξη τους από το Έιτς.

Ο Νικολίδης χαρακτηρίζει τη μαλαφράντζα ως «αφροδισιακή πανούκλα» διότι όπως επισημαίνει ο μολυσμένος με το «φαρμάκι» της νόσου μολύνει τα παιδιά του και τους απογόνους του. Επίσης ονομάζει τη νόσο «παγκόσμιον πάθος», διότι έχει εξαπλωθεί σε όλο τον κόσμο. Μάλιστα θεωρεί τη γνώση και την έκδοση σχετικών ιατρικών βιβλίων ως τον καλύτερο τρόπο για την αντιμετώπιση της αφροδισίου αυτής νόσου¹². Γι' αυτό εξάλλου γράφει το επιστημονικό του βιβλίο για το γαλλικόν πάθος, τη μαλαφράντζα, και μάλιστα σε απλή γλώσσα για να είναι κατανοητό από το λαό.

Επισημαίνεται ότι ο ιατρός Ιωάννης Νικολίδης στο βιβλίο του καταγράφει την προσωπική του γνώση και εμπειρία με την παράθεση πολλών περιστατικών ασθενών του και επιπλέον μεταφέρει την επιστημονική γνώση από κείμενο με τίτλο «*Ιατροπρακτική Διδασκαλία περί του γαλλικού πάθους, ήγουν Μαλαφράντζας*». Και όπως έχει αποδείξει η συστηματική έρευνά¹³ μας, το κείμενο αυτό ο Νικολίδης το πήρε από βιβλίο του καθηγητού της Ιατρικής της Βιέννης Anton Staerck. Έχουμε υπόψη τη λατινική έκδοση, Βιέννη 1791 *Praecepta Medico-Practica*, και το κείμενο είναι στο δεύτερο τόμο, σελ. 231-286. Είναι η τέταρτη κατά σειρά ερευνητική εργασία μας με ταύτιση ελληνικών ιατρικών κειμένων με τα πρωτότυπα κείμενα τους, μετά από την ταύτιση των ιατρικών θεμάτων της κυκλοφορίας του αίματος και της άδηλου διαπνοής του βιβλίου *Φυσικής απάνθισμα* του Ρήγα Βελεστινλή με τη Γαλλική Εγκυκλοπαίδεια, την ανατομική κατασκευή του οφθαλμού των βιβλίων του Νικηφόρου Θεοτόκη, *Στοιχεία φυσικής*, Λειψία 1767 και του Ευγενίου του Βουλγάρεως, *Τα αρέσκοντα τοις φιλοσόφοις*, 1805 με τις φυσικές των Abbate Nollet, *Lezioni de Fisica Sperimentale*, Βενετία 1747 και Peter van Musshenbroeck, *Elementa Physicae*, Νεάπολη 1751¹⁴.

Το πρώτο μέρος του βιβλίου του Νικολίδη τιτλοφορείται «*Περί του γαλλικού πάθους, ήγουν μαλαφράντζας εν γένει*» και περιλαμβάνει τα εξής:

12. Ιωάννου Νικολίδη, *Ερμηνεία...*, ό. π., Βιέννη 1794, Προοίμιον, σελ. 29.

13. Δημ. Καραμπερόπουλου, «Ιωάννης Νικολίδης και Anton Stoerck...», ό. π., σελ. 119-141.

14. Δημ. Καραμπερόπουλου, «Η ιατρική σκέψη μέσα από τα βιβλία φυσικής της προεπαναστατικής περιόδου», στον τόμο *Οι επιστήμες στον Ελληνικό χώρο*, Κέντρο Νεοελληνικών Ερευνών, Ε.Ι.Ε., Αθήνα 1997, σελ. 223-248.

«Το γαλλικόν πάθος είναι κρυφή πανούκλα. Γεννάται από μόλευμα. Το μόλευμα γίνεται με τον συνουσιασμό. Κληρονομείται από τους γονείς. Διαδίδεται με το βύζασμα. Το αφροδισιακό φαρμάκι ενεργεί πρώτον εις το μολευμένον μέρος. Μολεύει όλους τους χυμούς του σώματος. Πρώτα σημεία του μολεύματος. Η αρρώστια κυριεύει τα κόκκαλα του σώματος. Προξενεί εις αυτά σφοδρούς πόνους. Φαγαιδενικά έλκη μέσα εις το λαμιόν και εις το στόμα, εις τον ουρανίσκον, και εις την μύτην. Κάμνει μεγάλα φαγαιδενικά έλκη εις το σώμα. Κάμνει ραγάδες. Προξενεί τυφλότητα. Κυριεύει τα εντόσθια του σώματος. Αφανίζει τα γεννητικά μόρια.

Περί γονορροίας αφροδισιακής ήγουν σκουλαμέντου.

Περί αφροδισιακών βουβώνων.

Περί θεραπείας των αφροδισιακών πρισμάτων των ορχιδίων.

Περί θεραπείας των αποστημάτων εις το περίναιον.

Περί γαγγραινης της ψωλής των αφροδισιακών βουβώνων και ορχιδίων και θεραπείας της.

Περί θεραπείας της αφροδισιακής κυνάγχης και οφθαλμίας, των αφροδισιακών ελκών του λαιμού της μύτης.

Περί θεραπείας των αφροδισιακών κονδυλωμάτων.

Περί θεραπείας του αφροδισιακού συνεχούς πυρετού και της αφροδισιακής φλεγμονής.

Περί θεραπείας των αφροδισιακών αρρωστιών εις τας γυναίκαις».

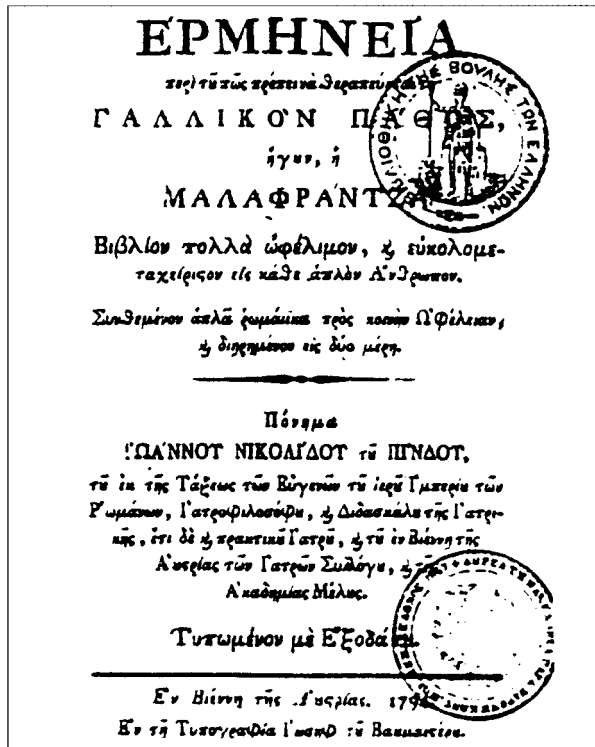
Στη συνέχεια για να βοηθήσει τους Έλληνες αναγνώστες, ο Νικολίδης παραθέτει από το βιβλίο του καθηγητού Στερκ, που μνημονεύσαμε, και 76 ιατρικές συνταγές του στα λατινικά, μεταφρασμένες στα ελληνικά, με επεξηγηματικά σημειώματα για την κατασκευή και τη χρήση τους. Επίσης αναγράφει «*Μίαν ρωμαίικην ερμηνείαν κατασκευής Ιατρικών*», «*Μίαν απλήν εξήγησιν των βαρυδίων και μέτρων της Ιατρικής*», για να υπολογίζουν τα συστατικά της συνταγής και όπως παρατηρεί «*να μην ημπωρεί να σφάλη τινας κατ' ουδένα τρόπον*». Στη συνέχεια γράφει στα λατινικά και ελληνικά «*Έναν κατάλογον όλων των απλών Ιατρικών, χόρτων, φύλλων, ριζών, οπού περιέχονται εις τας ριτζέταις, οπού ευρίσκονται μέσα εις την παρούσαν Ερμηνείαν*».

Στο τέλος του πρώτου μέρους ο Νικολίδης παραθέτει ένα μικρό λεξικό με 381 λήμματα. Το ονομάζει «*Ένα Λεξικάκι κατά αλφάβητον, οπού περιέχει απλά ρωμαίικα σχεδόν όλα τα ονόματα των αρρωστειών και μελών του ανθρώπου, ομοίως και όλαις ταις λέξεις και φράσεις, οπού ευρίσκονται μέσα εις αυτήν την Διδασκαλίαν και οπού ημπορούν να προξενήσουν μεγάλην δυσκολίαν δια να καταλάβη σωστά το νόημα ο αναγνώστης οπού δεν εσπούδαξε τα μαθήματα της Ιατρικής*». Το ιατρικό αυτό λεξικάκι επανεκδίδεται προσεχώς φωτομηχανικά με σχόλια και παρατηρήσεις.

Στο δεύτερο μέρος του βιβλίου ο Νικολίδης περιγράφει διάφορες περιπτώσεις ασθενών από την καθημερινή του πρακτική με τις διάφορες εκδηλώσεις της μαλα-

φρόντιζας και τον τρόπο θεραπείας τους. Στην τελευταία σελίδα του βιβλίου πολεμάει ως ιατρικώς αντιεπιστημονική την αντίληψη που κυκλοφορούσε στο λαό πως για να θεραπευθεί κάποιος από το γαλλικό πάθος, τη σύφιλη, θα πρέπει να συνουσιασθεί με έγκυο γυναίκα ή με παρθένο κόρη.

Συμπερασματικά μπορεί να λεχθεί ότι ο ιατρός Ιωάννης Νικολίδης κατά το 1794 διαφωτίζει το ελληνικό κοινό με το σε απλή γλώσσα γραμμένο βιβλίο του «*Ερμηνεία περί του πώς πρέπει να θεραπεύεται το γαλλικόν πάθος, ήγουν η μαλαφράντζα*» για τη λοιμώδη αφροδισιακή αυτή νόσο, μεταφέροντας τη σύγχρονη επιστημονική γνώση της εποχής του. Το βιβλίο αυτό θα πρέπει να χαρακτηρίζεται, όπως έχει δείξει η μέχρι τώρα ερευνά μας, ως η πρώτη ελληνική «*Αφροδισιολογία*».

Η σελίδα τίτλου του βιβλίου του Ιωάννου Νικολίδου, «*Ερμηνεία περί του πώς πρέπει να θεραπεύεται το γαλλικόν πάθος, ήγουν η μαλαφράντζα*», Βιέννη 1794.